

УДК 378.046-21.68:331.101-051

Ю. В. КУЗЬМЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент
Комунальний вищий навчальний заклад “Херсонська академія
неперервної освіти” Херсонської обласної ради

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБОТИ ІНСТИТУТІВ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ У 70–80 РР. ХХ СТ.

У статті на прикладі нормативно-правового забезпечення роботи інститутів підвищення кваліфікації у 70–80 рр. ХХ ст. підкреслено необхідність державного регулювання сферою освіти, висвітлено значущість післядипломної педагогічної освіти в контексті формування освітньої складової фахівців із трудової підготовки. Доведено, що післядипломна освіта є одним із важливих етапів у становленні й розвитку професіоналізму педагогічних кадрів. Розкрито шляхи роботи із педагогами на курсах підвищення кваліфікації. Зроблено акцент на тому, що вивчення цього питання в історико-педагогічному контексті є актуальним у світлі виявлення пріоритетних напрямів діяльності та пошуку інноваційних шляхів подальшого розвитку національної освітньої системи України.

Ключові слова: післядипломна педагогічна освіта, нормативно-правові документи в освіті 70–80-х рр. ХХ ст., підвищення кваліфікації вчителів, формування освітньої складової фахівців із трудової підготовки.

Підготовка спеціалістів для всіх сфер народного господарства одне із стратегічно важливих питань державного рівня кожної країни. Сучасні освітні заклади повинні забезпечувати якісну підготовку фахівців нової генерації трудівників, конкурентоспроможної як на внутрішньому, так і міжнародному ринку праці. Важливу роль у цьому процесі відіграють інститути післядипломної освіти педагогічних кадрів, оскільки саме від учителя залежить, наскільки учень буде компетентним і готовим до вирішення різних завдань у своєму житті.

Післядипломна освіта є одним із важливих етапів у становленні й розвитку професіоналізму вчителів. Вона покликана вирішувати питання підвищення кваліфікації педагогічних кадрів через поглиблення, збагачення, оновлення професійно-педагогічних знань, умінь, навичок, досвіду і компетенцій відповідно до світових стандартів і сучасних вимог суспільства. У дослідженні К. Хоувей зазначено, що післядипломна педагогічна освіта покликана вирішувати проблеми щодо якості професійної підготовки вчителів через реалізацію таких функцій: перехідна (для молодих учителів), оновлення школи, удосконалення широкого середовища (контексту), особистісного зростання педагога, неперервної формальної освіти, професійного розвитку, кар'єрного зростання [10, с. 45–46].

Вивчення цього питання в історико-педагогічному контексті є актуальним у смежах виявлення пріоритетних напрямів діяльності та пошуку інноваційних шляхів подальшого розвитку національної освітньої системи України. Історичний аспект становлення та розвитку післядипломної педагогічної освіти розкрито у дослідженнях Л. Березівської, О. Дубасенюк, І. Жорової, С. Крисюка, А. Кузьмінського, В. Лугового, В. Майбороди,

В. Примакової та ін. Широке коло проблем підвищення кваліфікації вчителів в системі неперервної освіти досліджено Є. Голобородько, В. Зелюк, А. Зубко, Н. О. Короткою, В. Пуцовим, Т. Сорочан, Т. Харченко, О. Червінською, В. М. Швидун та ін.

Мета статті – розглянути нормативно-правове забезпечення роботи інститутів підвищення кваліфікації у 70–80 рр. ХХ ст.

Питання нормативно-правового забезпечення роботи системи післядипломної освіти педагогів на сьогодні вимагає посиленої уваги з боку громадськості. Пов'язано це насамперед з політичними перетворенням в країні, які привели до ситуації, коли в проекті нового Закону “Про освіту” не знайшлося місця післядипломній освіті. Водночас, рівень якісної підготовки сучасного вчителя залежить від курсів підвищення кваліфікації. Це така складова освітньої системи України, де педагоги мають можливість оновлювали та набували нових знань, компетенцій, отримувати новий професійний досвід тощо. Держава повинна піклуватися і створювати всі умови для нарощення освітньої складової педагогічних кадрів. І підтвердження цьому ми находимо в історичних джерелах, наприклад у 70-х рр. ХХ ст.

Нової хвилі у своєму розвитку в Радянській Україні набули питання удосконалення вчителів на початку 70-х рр., що було пов'язано із викликами, які поставило суспільство перед системою освіти. Затвердження постанови колегії Міністерства освіти УРСР від 15 жовтня 1969 р. “Про затвердження заходів по дальшому поліпшенню роботи по професійній орієнтації та трудовому вихованню учнів у загальноосвітніх школах УРСР” [5, с. 12–23] призвело до оновлення змісту, удосконалення форм і методів роботи з педагогами в системі післядипломної освіти. Зрозуміло, що насамперед ці зміни віддзеркалилися на підготовці та підвищенні кваліфікації фахівців із трудової підготовки.

Від інститутів удосконалення кваліфікації учителів вимагалось обладнати кабінети з професійної орієнтації, ввести факультативний курс з профорієнтаційній роботі, здійснювати підготовку педагогів до ведення профорієнтаційної роботи в процесі викладання основ наук і трудового навчання та в позакласній і позашкільній роботі. Для розширення підготовки фахівців з трудової підготовки у цьому напрямку в програми курсової перепідготовки та програми самоосвіти вчителів і працівників народної освіти всіх категорій включено тематику з професійної орієнтації учнів, доведено до відома інформація про потреби народного господарства цієї місцевості в масових робітничих професіях та перспективи працевлаштування випускників шкіл, екскурсії на виробництва і колгоспи, проведено педагогічні читання, науково-практичні конференції різних рівнів, де систематично обговорювали проблеми трудового виховання і професійної орієнтації учнів.

На перспективу розроблено плани, у яких передбачено: а) обладнання в школах робочих кімнат для I–III класів, шкільних майстерень для IV–VIII класів відповідно до нового переліку типового обладнання;

б) створення кабінету машинознавства та електротехніки для учнів IV–VIII класів та кабінету обслуговуючої праці; в) створення і поліпшення шкільних навчально-дослідницьких ділянок, теплиць, оранжерей [5, с. 12–23].

У 1970 р. затверджено Положення про шкільну навчально-дослідну ділянку в школах Української РСР, введено нові навчальні плани середніх загальноосвітніх шкіл Української РСР на 1970/71 навчальний рік. Зрозуміло, що відповідно до цих змін на курсах підвищення кваліфікації переформатовано роботу із вчителями праці не лише в контексті ознайомлення із вимогами нових програм, а й щодо методики викладання трудового навчання. Так, відповідно до видів робіт, які повинні виконувати учні за новими програмами (“Елементи механізації і технології обробки деревини”, “Елементи механізації і технології обробки металів”, “Початкові елементи електротехніки”, “Технічне моделювання і конструювання”, “Обслуговуюча праця”, “Сільськогосподарська праця”), оновлено тематику лекцій. У 1970/71 н. р. для сільських шкіл введено навчальні програми “Трактори, сільськогосподарські машини і основи агротехніки” і “Основи тваринництва і механізація тваринницьких ферм”. У збірнику наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР 1971 р. розміщено розроблений головним управлінням шкіл Міністерства освіти СРСР НДІ трудового навчання і профорієнтації АПН СРСР примірний навчально-тематичний план підвищення педагогічної кваліфікації вчителів і інструкторів з навчання учнів роботі на тракторах, комбайнах та інших сільськогосподарських машинах, а також основах агротехніки і тваринництва [6, с. 11–14]. За цим документом в інститутах удосконалення організовано курси з підвищення педагогічної кваліфікації вчителів і інструкторів з навчання учнів роботі на тракторах, комбайнах та інших сільськогосподарських машинах, а також основах агротехніки і тваринництва, розрахований на 72 години.

Важливим документом, що підтвердив стратегічне значення для освітнього простору системи післядипломної педагогічної освіти, стало Положення про обласний (міський) інститут удосконалення вчителів (1971 р.). У ньому визначено, що ці інститути здійснюють організаційне та методичне керівництво роботою по підвищенню кваліфікації керівних і педагогічних кадрів шкіл, відділів освіти та інших установ народної освіти; вивчають, узагальнюють і впроваджують у практику шкіл та інших установ передові методи роботи з використанням найновіших засобів навчання і виховання, результати науково-педагогічних досліджень, засади наукової організації праці; керують методичною роботою в школах та інших навчально-виховних закладах області (міста), організовують експериментальну роботу з актуальних педагогічних проблем [3, с. 34].

З метою нарощення освітньої складової та рівня професіоналізму педагогів інститути проводили курси, семінари, практикуми, лекції, навчальні екскурсії, індивідуальні та групові консультації, організовували роботу по самоосвіті працівників народної освіти, готували й розсилали списки рекомендованої літератури на допомогу тим, хто займається самоосвітою,

консультували з цього питання. Паралельно організовували та проводили з педагогічними навчальними закладами й науково-дослідними установами педагогічні читання, проводили науково-практичні конференції, наради з найактуальніших питань навчально-виховної роботи, влаштовували постійно діючі та епізодичні виставки. Крім того, вивчали й узагальнювали стан навчально-виховної роботи шкіл, якість знань, умінь і навичок учнів, ефективність підвищення кваліфікації працівників народної освіти і вносили відповідні пропозиції для розгляду їх органами народної освіти, вивчали, узагальнювали і поширювали передовий педагогічний досвід, впроваджували у практику роботи шкіл результати науково-педагогічних досліджень, видавали в установленому порядку посібники, методичні листи, збірники і брошури про передовий досвід учителів та інших працівників народної освіти, краєзнавчі навчальні посібники для вчителів і школярів, за дорученням Міністерства освіти УРСР організовували спільно з науково-дослідними інститутами педагогіки і психології експериментальну роботу з питань навчання і виховання учнів.

Інститути удосконалення вчителів вели облік працівників освіти, які підвищували кваліфікацію та організовували курси підвищення кваліфікації не менше одного разу на п'ять років, а також проводили роботу по підвищенню кваліфікації вчителів IV–X класів при вищих навчальних закладах. Для вчителів, які викладали кілька навчальних предметів, організовували перепідготовку за конжним із них.

Так, Міністерство освіти УРСР головною метою в роботі інститутів удосконалення ставило формування освітньої складової педагогів у контексті оновлення знань фахівців із трудової підготовки відповідно до тогочасних вимог закладів освіти, ознайомлення з новими досягненнями в науці тощо. Робота зі слухачами курсів була різноманітною і проходила як в очній, так і заочній формах. Надавали допомогу педагогам у самоосвіті через консультування та забезпечення навчально-методичною літературою.

Крім того, працівники інститутів часто виступали у ролі інспекторів, діяльність яких спрямована на аналіз та надання рекомендацій щодо виконання школами постанов Ради Міністрів УРСР. Ці звіти обробляли, узагальнювали і розглядали на Колегії Міністерства освіти та друкували у збірнику наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. Так, наприклад, у Рішенні колегії “Про хід виконання у Рівенській області постанови Ради Міністрів Української РСР від 12 червня 1971 р. № 264 “Про деякі заходи по зміцненню навчально-матеріальної бази шкіл у сільській місцевості” від 13 вересня 1972 р. було відмічено, що навчально-матеріальна база сільських шкіл цієї області недостатня. На 1 січня 1972 р. 64 школи області розміщено в непридатних приміщеннях і 25 – в орендованих. У 384 школах є лише комбіновані майстерні [7, с. 17]. Такий підхід дав змогу не лише виявити проблеми шкіл, а й моніторити ці проблеми в системному підході.

Значну увагу у 70-х рр. ХХ ст. приділено оснащенню та створенню майстерень у школах та техніці безпеці. Зрозуміло, що викладачі інститутів удосконалення вчителів проводили відповідну роботу. Розглядали разом з учителями, обговорювали відповідні документи, як-то, “Примірне положення про навчальний кабінет механізації сільського господарства середньої загальноосвітньої школи УРСР”, “Примірне положення про навчальний кабінет автосправи середньої загальноосвітньої школи УРСР”.

Наказ Міністерства освіти УРСР 1975 р. “Про заходи по дальшому поліпшенню трудового навчання і виховання учнів сільських загальноосвітніх шкіл” знов посилює роботу освітніх установ у цьому напрямі. У документі прописано завдання по зміцненню навчально-матеріальної бази середніх шкіл сільської місцевості, в яких у 1975–1980 рр. запроваджено вивчення автосправи і трактора та інших сільськогосподарських машин. Зокрема у Вінницькій, Волинській, Ворошиловградській, Дніпропетровській, Донецькій, Житомирській, Закарпатській, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Кримській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Ровенській, Сумській, Тернопільській, Харківській, Херсонській, Хмельницькій, Черкаській, Чернівецькій, Чернігівській, м. Київ та м. Севастополь планувалося обладнати у 1975 р. 500 кабінетів автосправи, у період з 1976 р. по 1980 р. – 900 кабінетів механізації сільського господарства, 1400 слюсарно-монтажних майстерень, 1399 гаражів для автомашин, передання загальноосвітнім школам 1780 тракторів і 1074 автомобіля [1, с. 12–25]. З метою науково-методичного супроводу викладачами інститутів удосконалення вчителів запроваджували теми, де вчителі ознайомлювалися із відповідними документами, оснащенням цих кабінетів, вивчали правила та інструктажі правильного й безпечного поводження з оснащенням цих кабінетів чи майстернях. обов’язковим було вивчення затверджених “Правил по техніці безпеки і виробничій санітарії для шкіл і виробництв, в яких відбувається підготовка учнів по автосправі”, “Переліку навчального обладнання та навчально-наочних посібників для кабінетів автосправи середніх загальноосвітніх шкіл, в яких провадиться відповідне навчання учнів старших класів”.

На виконання Наказу Міністерства освіти УРСР 1975 р. “Про заходи по дальшому поліпшенню трудового навчання і виховання учнів сільських загальноосвітніх шкіл” інститути підвищення кваліфікації зобов’язані були охопити курсовою перепідготовкою і тих учителів, які вперше приступають до викладання дисциплін “Трактори, сільськогосподарські машини і основи агротехніки” і “Основи тваринництва і механізація тваринницьких ферм”.

У 1976 р. у Постанові “Про стан і заходи по дальшому поліпшенню трудового навчання і професійної орієнтації учнів загальноосвітніх шкіл республіки” перед інститутами удосконалення вчителів було поставлені такі завдання: “поліпшити підготовку і перепідготовку вчителів трудового навчання, посилити роботу по узагальненню і впровадженню в практику

шкіл передового досвіду трудового виховання учнів. ... включити до програм курсів підвищення кваліфікації вчителів, директорів шкіл та їх заступників, організаторів позакласної роботи, інспекторів шкіл лекції і практичні заняття з проблем трудового виховання і професійної орієнтації учнів; протягом 1977–1980 рр. опрацювати рекомендації по самоосвіті вчителів трудового навчання різних категорій” [2, с. 7, 12]. У цьому документі в Додатку 6 як завдання було окреслено кількість вчителів трудового навчання, яку слід охопити перепідготовкою по усім областям УРСР. Так, у 1976–1980 рр. перепідготовку повинні були пройти 19 602 фахівця із трудової підготовки.

У 1981 р. відповідно до рішення колегії “Про заходи до поліпшення політичної освіти педагогічних кадрів” інституту удосконалення вчителів повинні були переглянути навчально-тематичні плани і програми курсової перепідготовки педагогічних і керівних кадрів усіх категорій, посилити в них питання ідейно-теоретичної підготовки; залучати до здійснення ідейно-політичного навчання педагогічних кадрів найбільш підготовлених викладачів вишів, партійних, радянських, профспілкових і комсомольських працівників, спеціалістів народного господарства [8, с. 4]. Також Міністерством освіти СРСР було розроблено Навчальний план і програму шкіл наукового комунізму (для вчителів і інших працівників народної освіти) на 1981–1982 рр. та Тематичний план вивчення курсу “Актуальні проблеми теорії і практики комуністичного виховання підростаючого покоління в розвитку соціалістичному суспільстві” у школах наукового комунізму (для вчителів і інших працівників народної освіти на 1981–1986 рр.), їх було покладено в основу підготовки педагогічних кадрів на курсах підвищення кваліфікації.

Ще одним із важливих документів, що регламентував і окреслював сферу діяльності в освіті, було Положення “Про Центральний інститут удосконалення вчителів” (1981 р.). У цьому документі визначено зміст роботи інституту. Так, Центральний інститут удосконалення вчителів Міністерства освіти УРСР повинен був здійснювати підвищення кваліфікації керівних педагогічних кадрів, поширювати передовий педагогічний досвід, розробляти навчально-тематичні плани і програми курсів підвищення кваліфікації різних категорій працівників народної освіти. Водночас він виконував і контрольні функції. Так, працівники ЦІУВ мали право давати педагогічним працівникам вказівки, рекомендації щодо поліпшення роботи по підвищенню кваліфікації вчительських кадрів, брати участь у роботі рад по народній освіті, педрад, методоб’єднань, конференцій вчителів, перевіряти ефективність курсових і семінарських занять, роботу шкільних об’єднань, керівників шкіл тощо [4, с. 13–14].

Наступним важливим нормативно-правовим документом стало Рішення колегії “Про заходи Міністерства освіти УСРС по дальшому поліпшенню підвищення кваліфікації педагогічних і керівних кадрів” від

28 квітня 1982 р. [9, с. 13–22]. У ньому окреслено заходи, що визначають діяльність інститутів удосконалення вчителів з 1982 по 1985 р.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, доходимо висновку, що у 70–80-х рр. ХХ ст. у Радянській Україні держава цілеспрямовано створювала законодавче поле освітянської галузі. Невинятковою була й система післядипломної педагогічної освіти. На державному рівні створювали нормативно-правове забезпечення роботи інститутів удосконалення вчителів, що дало змогу своєчасно вирішувати суспільні завдання, які стояли перед освітою того часу. Зрозуміло, що цій системі притаманно як позитивні, так і негативні аспекти. Завдання сучасної освіти врахувати позитивний досвід минулого і реалізовувати його в системі неперервної освіти педагогічних кадрів України.

Перспективним є продовження досліджень щодо висвітлення змісту й організації професійного навчання фахівців із трудової підготовки у період “перебудови” (1985 – серпень 1991 рр. ХХ ст.).

Список використаної літератури

1. Про заходи по дальшому поліпшенню трудового навчання і виховання учнів сільських загальноосвітніх шкіл : Наказ Міністерства освіти УРСР № 214/260 (428) 227 від 30.09.1975 р. // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – 1975. – № 21. – С. 12–25
2. Про стан і заходи по дальшому поліпшенню трудового навчання і професійної орієнтації учнів загальноосвітніх шкіл республіки : Наказ № 190 від 29.09.1976 р. // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – 1976. – № 21. – С. 6–21.
3. Положення “Про обласний (міський) інститут удосконалення вчителів” // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – 1971. – № 9–10. – С. 34–38.
4. Положення “Про Центральний інститут удосконалення вчителів” затверджено колегією Міністерства освіти УРСР 24.06.1981 р. // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – 1981. – № 22. – С. 12–17.
5. Про затвердження заходів по дальшому поліпшенню роботи по професійній орієнтації та трудовому вихованню учнів у загальноосвітніх школах УРСР : Постанова колегії Міністерства освіти УРСР від 15.10.1969 р. // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – 1970. – № 1. – С. 12–23.
6. Про примірний навчально-тематичний план підвищення педагогічної кваліфікації вчителів і інструкторів по навчанню учнів роботі на тракторах, комбайнах та інших сільськогосподарських машинах, а також основах агротехніки і тваринництва // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – 1971. – № 14. – С. 11–14.
7. Про хід виконання у Ровенській області постанови Ради Міністрів Української РСР від 12.06.1971 р. № 264 “Про деякі заходи по зміцненню навчально-матеріальної бази шкіл у сільській місцевості” // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – 1972. – № 21. – С. 16–19.
8. Про заходи до поліпшення політичної освіти педагогічних кадрів : Рішення колегії від 09.09.1981 р. // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – 1976. – № 20. – С. 3–22.
9. Про заходи Міністерства освіти УСРС по дальшому поліпшенню підвищення кваліфікації педагогічних і керівних кадрів : Рішення колегії від 28 квітня 1982 р. //

Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – 1982. – № 12. – С. 13–22.

10. Innovation in In-service Education and Training of Teachers. Practice and Theory. – Paris : OECD, 1978. – 63 p.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2015.

Кузьменко Ю. В. Нормативно-правовое обеспечение работы институтов повышения квалификации в 70–80 гг. XX ст.

В статье на примере нормативно-правового обеспечения работы институтов повышения квалификации в 70–80 гг. XX ст. очерчена необходимость государственного регулирования сферой образования, показана значимость роли последипломного педагогического образования в контексте формирования образовательной составляющей специалистов по трудовой подготовке. Доказано, что последипломное образование есть одним из важных этапов в становлении и развитии профессионализма педагогических кадров. Акцентировано на том, что изучение этого вопроса в историко-педагогическом контексте актуально в направлении выявления приоритетных направлений деятельности и поиска инновационных путей будущего развития национальной образовательной системы Украины.

Ключевые слова: *последипломное педагогическое образование, нормативно-правовые документы в образовании 70–80-х гг. XX ст., повышение квалификации учителей, формирование образовательной составляющей специалистов по трудовой подготовке.*

Kuzmenko I. Normative And Legal Guaranteeing Of Work Of Institutes Of Perfection Of Qualification In The 70 – 80-s Years Of The XX-th Century

In the given article the experience of advancing the qualification of labor training specialists in 70 – 80-s of the XX century in the system of postgraduate education of pedagogic cadres. That's why the problem of advancing the qualification and professional growth of the specialists is actual for the modern theory and practice of pedagogic science. The solution of the given problems in the modern system of continuing education is impossible without studying, analyzing and generalization of the prior experience. This is the main reason of studying the experience of organization of advancing the qualification of labor training specialists in the institutes of teachers' improvement at the end of the XX-st century – beginning of XXI-st century will allow today to avoid mistakes and realize the positive experience of the past inventively.

It is outlined the circle of scientist that devoted their investigations to the problem of the professional development of pedagogs and enlightened the historical aspects of grounding the basic and postgraduate pedagogical science.

The normative-legal supply of the teachers' improvement institutes' activity during the investigated period is characterized.

It is enlightened in details the confirmed decision of the Ministry of education of USSR college on the 10 of February 1971 the Regulation of the provincial teachers' advancing institute where the general statements of the activity of the given types of educational establishments is described, their context and basic forms of the institute's work. It is underlined that at the beginning of the 70-es the renewal of the context took place, the improvement of forms and methods of work with pedagogs in the system of postgraduate education in context of realization the Order of the Ministry of education of USSR "About the ways of improving the labor education of high classes pupils at secondary schools in the countryside" (1970/71).

Key words: *the rising of pedagogs' qualification, the educational part of labor training specialists, teachers' advancing institutes, the normative-legal supply of the teachers' improvement institutes' activity.*